

Rendező:

Networkshop 2020
ONLINE

Házigazda:

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

„Esélyeink és kihívásaink a digitális transzformáció világában”

Országos Online Konferencia
2020. szeptember 2–4.

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI
MINISZTERIUM

Szerkesztette: Tick József, Kokas Károly, Holl András

Tipográfia és tördelés: Vas Viktória

Networkshop

2020. szeptember 2-4. Pécsi Tudományegyetem, (On-line)
konferencia előadásainak közleményei

ISBN 978-615-01-0376-1

DOI: [10.31915/NWS.2020](https://doi.org/10.31915/NWS.2020)

Kiadja a HUNGARNET Egyesület
az MTA Könyvtár és Információs Központ közreműködésével
Budapest
2020

Borítókép: [freepik.com](https://www.freepik.com)

**Digitális ökoszisztéma a könyvtár katalógusból?
Egy texas-i könyvtári kísérlet és tanulságai.**

Sennyey Pongrácz
James Madison University (US, VA)
sennyepj@jmu.edu
[ORCID: 0000-0002-1509-3532](https://orcid.org/0000-0002-1509-3532)

Kokas Károly
SZTE Klebelsberg Könyvtár
kokas@ek.szte.hu
[ORCID: 0000-0002-5043-1226](https://orcid.org/0000-0002-5043-1226)

A digital ecosystem built on the library catalog?

Lessons from an experiment in Austin, Texas

SORIN (Search Organize Research and Interact) is a cloud based research workflow platform that uses APIs to leverage the Alma-Primo catalog system to a custom made user interface. SORIN allows researchers to build collections, annotate items, attached files, and export their contents into Google Drive (see <https://library.stedwards.edu/>). Developed at the Saint Edward's University library, SORIN has been in use for the past three years. It is built on Phoenix and, through Rest APIs its central PostgreSQL database is linked to an optional React front end. In its current version, it uses Google for authentication and Amazon S3 for file storage. SORIN has been in use at the Saint Edward's University library as the default catalog user interface (see: <https://library.stedwards.edu/>) and it provides a concrete example of how a modern LSP (Language Server Protocol) can be extended into library services beyond search.

A kihívás természete

Hagyományosan a tudományos könyvtár több szolgáltatást is nyújt az írott anyag kereséséhez. Már azzal is, hogy a könyvtár gyűjti, katalogizálja, rendezi az anyagát, aztán kereső felületet nyújt és az olvasóit kisérti a keresésben, ha azok rászorulnak erre. De az olvasó illetve kutató munkája ill. a vele kapcsolatos munkafolyamat könyvtáros részről valójában nem itt kezdődik és főleg nem itt fejeződik be. Nem a keresés és megtalálás az utolsó stádium. A kutató már előzőleg olvas, jegyzetel, gondolkodik, tervez, kísérletezik stb. Aztán keresés (és megtalálás) után, megint olvas, jegyzetel, rendez, kijelöl részeket, idéz, önálló gondolatokat rendel anyagához, kollégákkal kommunikál, a tudományágtól függően programokat ír, ábrákat készít és grafikonokat rajzol...

Ezekhez a lépésekhez a munkafolyamatban számtalan digitális eszközt használhat, azok végtelen kombinációját, de ezeknek jellemzőjük marad, hogy zömmel nincsenek szervesen egymással összekapcsolva. A mai körülmények között ezeknek az eszközöknek a felfedezése, megismerése és hatékony használata a kutató személyes ügye és felelőssége. Azt is látni kell, a kutató valójában nem akar könyvtárossá válni, s nem akar a lehetséges eszközpark virtuóza lenni: az időt és energiát a saját tudomány területének művelésébe akarja befektetni.

Nem is csoda így, a bőséget és kínálatot ismerve ezen a területen, hogy olvasóink gyakran panaszkodnak is, hogy a számukra kulcsfontosságú könyvtári szolgáltatások sokaságát nem ismerik, vagy nem jól és nem tudják követni a szerteágazó változásokat. Még a tájékozottak is messze vannak attól, hogy optimálisan használják ki az összes lehetőséget. A mai hibrid világban, ahol digitális és analóg anyagok egymás mellett léteznek, a szakirodalom feldolgozása, annak szervezése, olvasása, jegyzetelése stb. nem is olyan egyszerű. Főként nem egyszerű ezt egyetlen és közös platformon megtenni.¹

A felhasználó digitális ökoszisztémája²

A kutató és oktató tehát már régóta szervezi és összegyűjti azokat a digitális eszközöket és forrásokat, amelyekkel dolgozik, amelyekkel leghatékonyabb a munkája. Ezek körét erőteljesen a gazdaságosság határozza meg. Úgy is mondhatjuk, ki-ki felépíti a maga digitális ökoszisztémáját.

Ez a mozzanat mostanában egyre erőteljesebben veti fel, hogy az integrált, felhőalapú és egymással már ab ovo összekötött és összezsírozott könyvtári rendszerek élveznek-e valami előnyt e folyamatban, hiszen egy alapvető dolog, a források ezekben találhatóak. Úgy is mondhatjuk, hogy az, hogy a könyvtár a tudományos élet szolgálatában megerősödött szereplő maradjon – többek között – úgy érhető el, hogy ebben az alakuló digitális ökoszisztémában jelentős helyet foglal el, jól kitalált és okosan kínált szolgáltatásaival. Ha ezt nem tudja, vagy nem akarja megtenni, ebben a szerepkörben meg fog jelenni más, hogy ellássa ezeket a feladatokat, hogy az alakuló digitális ökoszisztémákból minél nagyobb részt hasítson ki.

Mindez a folyamat, a szakirodalom ilyen-olyan prezentálódása, fellelhetősége a szereplők nagy részének bonyolult és gyorsan változó környezetet jelent. Mert a testreszabott, felhőalapú ökoszisztéma lassan alakul ki, s nem is lesz egyforma mindenkinek. De lehetséges-e, hogy az egyetem vagy kutatóhely, pontosabban annak könyvtára ilyesmit kínáljon kutatóinak? Olyant esetleg, ahol a szakirodalmi információs rendszer, a letöltés, hozzáférés, elraktározás, nyilvántartás, a tanulmány szerkesztő felület, a nyilvántartási eszköz, a disszeminációs és archiválási tér, vagy éppen a publikációs tér egyben és átjárhatóan jelen lesz, együtt a kommunikációs eszközparkkal.

*

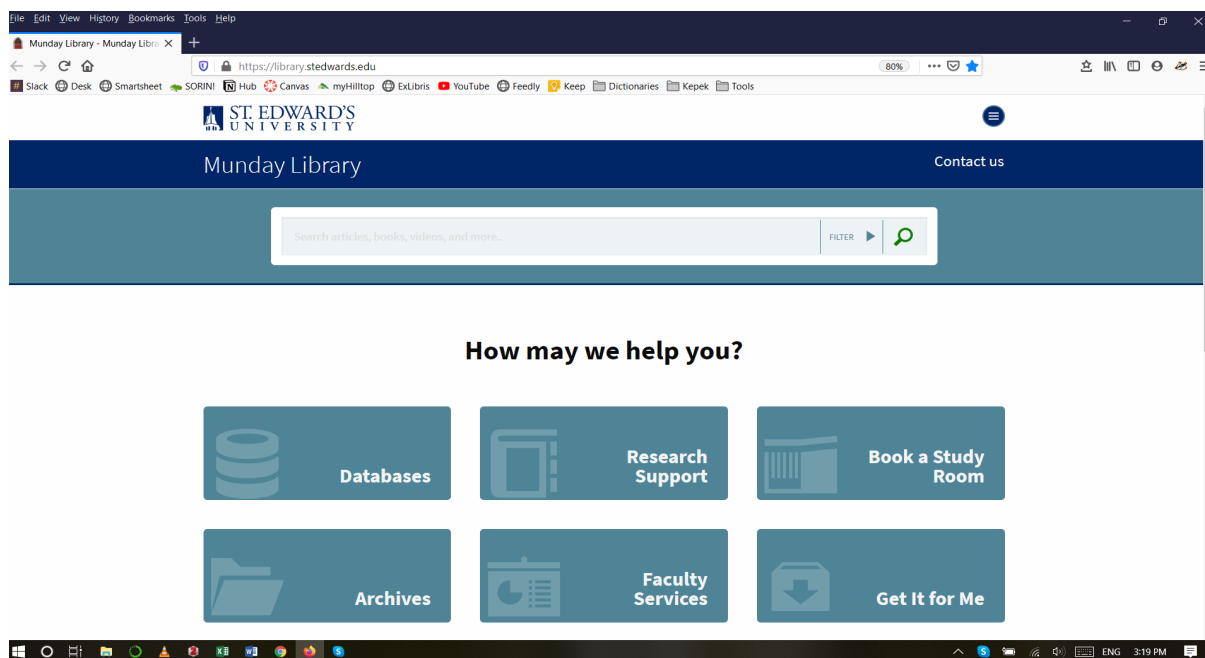
A texasi SORIN kísérlet

Három évvel ezelőtt a texasi (Austin) Saint Edward's egyetemi könyvtárban kísérletbe fogtak, hogy erre a helyzetre könyvtári megoldást találjanak és kínáljanak. Pár hónap

- 1 vö. pl. McIntyre, David P., Arati Srinivasan, and Asda Chintakananda. "The Persistence of Platforms: The Role of Network, Platform, and Complementor Attributes." *Long Range Planning*, January 1, 2020. doi: [10.1016/j.lrp.2020.101987](https://doi.org/10.1016/j.lrp.2020.101987).
- 2 vö. Kokas Károly, *Kalauz a modern könyvtárak világába* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020.), DOI: [10.1556/9789634545736](https://doi.org/10.1556/9789634545736), letöltve: 2020.10.22. https://mersz.hu/hivatkozas/m751bkony_46_p1#m751bkony_46_p1

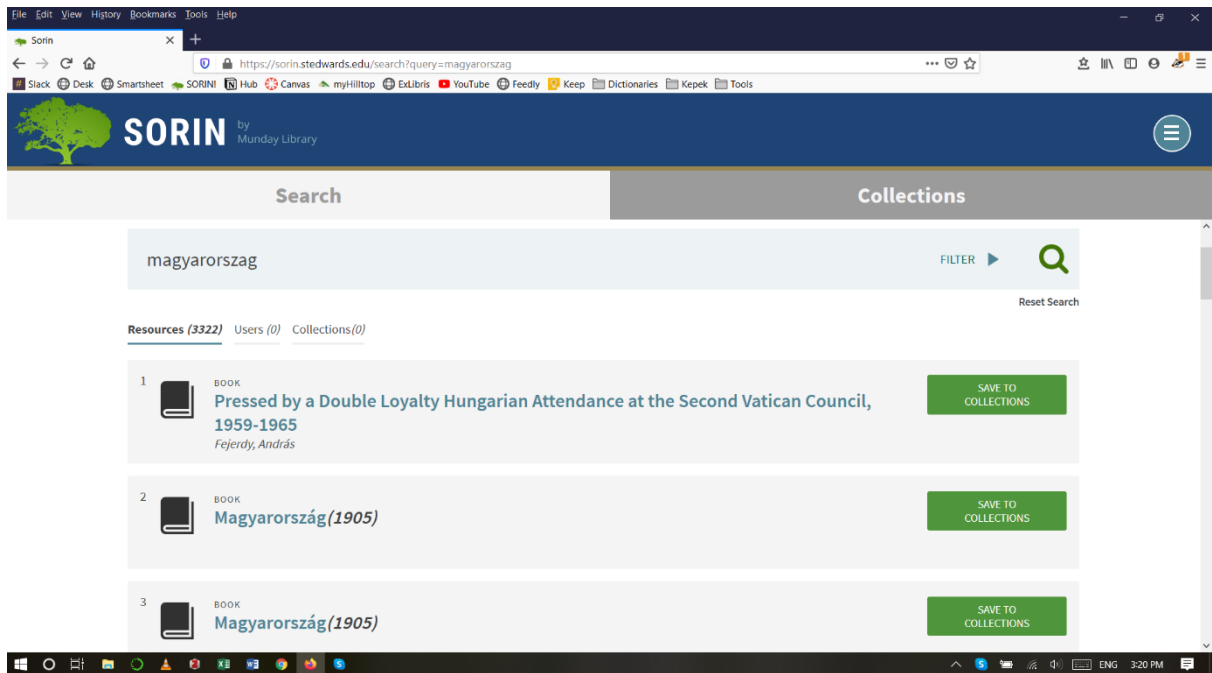
intenzív fejlesztési munka következményeként megszületett a **SORIN (Search Organize Research and INteract)** első verziója.³ Ez valójában egy könyvtári kutató-támogató platform (<https://SORIN.stedwards.edu/about>). SORIN egy Elixir-ben megírt alkalmazás, közvetlenül a felhőalapú ALMA rendszer PRIMO katalógus felületéhez kapcsolódik. A fejlesztés Phoenix webkeretet használ a REST API és a valós idejű websocket kapcsolatok biztosításához. A jelenlegi fázisban a PostgreSQL-t használják adattárolóként, és egy opcionális React használó felülettel találkozik a felhasználó. Jelenleg az alkalmazás a Google-t a hitelesítésre, az Amazon S3-t használt fájl mellékletek tárolásához, a Primo-t keresési alapként, a Google Drive-ot pedig a gyűjtemény-export céljaként használja.⁴

A „SORIN” kereső ablakot integrálták a honlapba, így most tulajdonképpen a SORIN vette át a PRIMO keresőablakának szerepét:

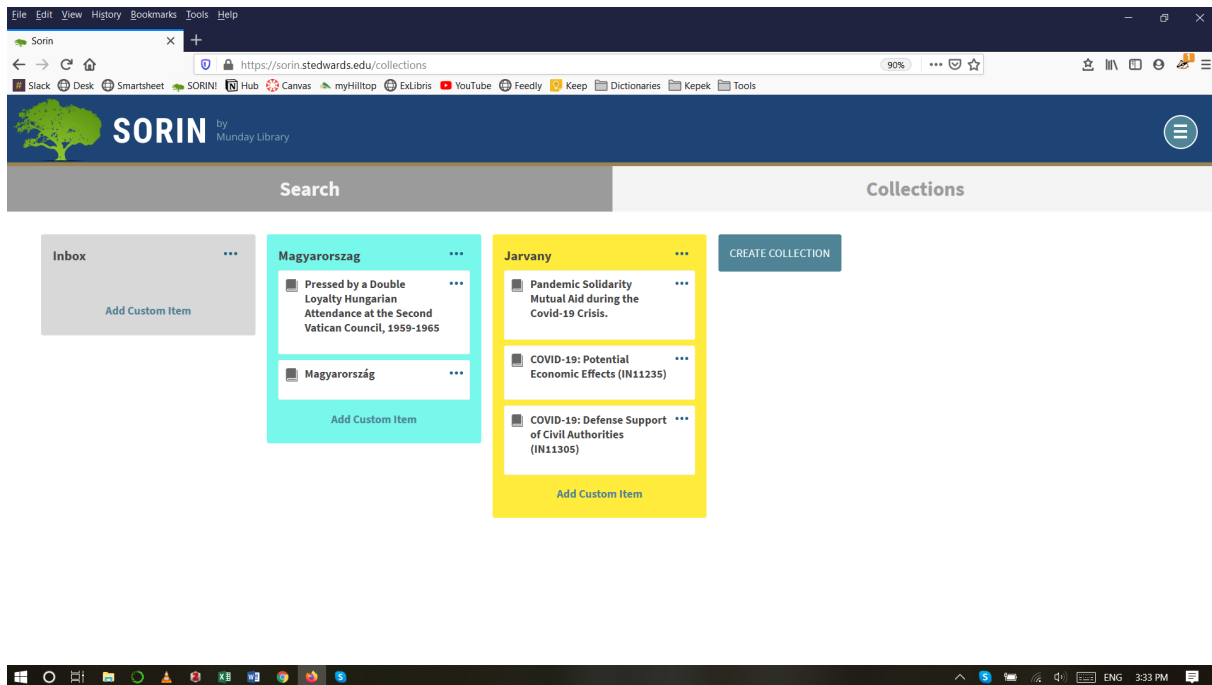

A SORIN funkcióival a első keresés után rögtön találkozhat a felhasználó, azok szinte magától kínálkoznak számára:

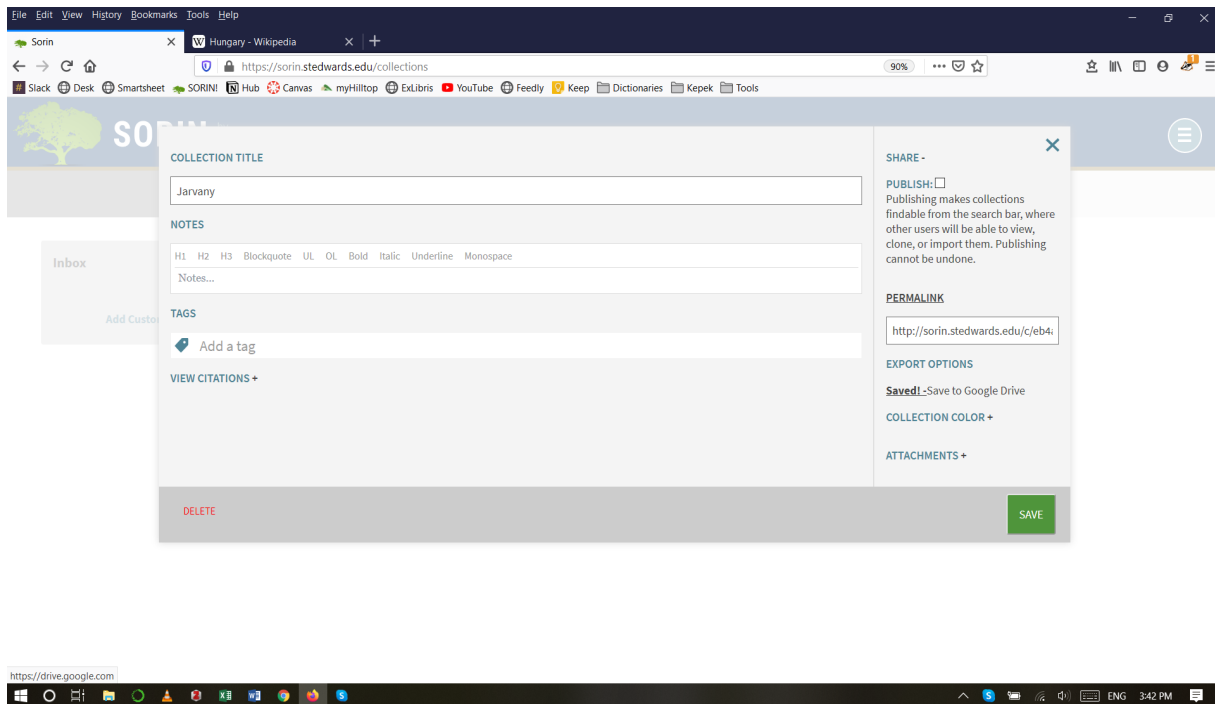
- 3 Természetesen a név utal **Edward Frederick Sorin** tiszteletesre is (1814–1893), aki a Szent Kereszt Kongregációjának francia papja volt, s többek közt a texasi Austinban található St. Edward Egyetem alapítója is (1877).
- 4 Mint „open source” kikerült a szoftver a GitHub-ra is: <https://github.com/seulibrary/SORIN>

Ezek közül a legfontosabb az, hogy a találatok közül kijelölve a felhasználó *gyűjteményeket* tud létrehozni magának, ill. a meglévő gyűjtemények között a találatokat szét tudja osztani. Itt *színekkel* is kombinálhat és *címkékkel* is elláthatja a gyűjteményeit, tételeit:

Ezután ehhez társul a legfontosabb „kellékegyüttes”: az, hogy az ily módon gyűjteménybe sorolt anyagokhoz az olvasó *jegyzeteket* tud tenni, *meg tudja osztani* azokat és *idézni is tudja*, ill. hivatkozást generálni. Természetesen ennek kényelmi funkciói még fejleszthetők, így most pl. a jegyzetben az elterjedt szövegszerkesztőkkel kompatibilis módon lehet *vastagítani*, *kurzíválni* stb.

Az olvasó és az új felület

Olyan felületben gondolkodott a texasi csapat, amely úgy kínál a meglévő mellé jóval gazdagabb funkcionalitást, hogy közben nem lesz bonyolultabb. Így a SORIN fejlesztésében az egyszerűnek mondható felhasználói felület tervezése volt a kiindulópont.

Ez azt is jelentette, hogy az eddig használt Primo-ból számos funkciót, szűrőt és facettát, amelyeket a legtöbb olvasó úgysem használt, nem integrálták a SORIN-ba. Ezek kihagyása számos könyvtáros kollegát nagyon zavart, ezeket aprólékos vitákkal kellett tisztázni, hogy meddig mehetnek el ezen az úton. A leggyakrabban használt eszközök használata és azok pontos elhelyezése többszörös tesztelésen esett át, így jelentős „házi” próba előzte meg a SORIN könyvtári keresővé váló „előléptetését”.

Amunkafolyamat eredményeként az olvasó ma a SORIN-on keresztül egy leegyszerűsített és az egyetem közösségének elvárásaihoz, szokásaihoz és tudásszintjéhez „optimalizált” felhasználói felületen keresztül fér hozzá, tulajdonképpen háttérben futó Primo találataihoz. A keresési halmazokat aztán gyűjteményekben tudja menteni, félrerakni, szervezni stb. a legkülönbözőbb kívánalmak szerint. Az egyes tételeket, de gyűjteményeket is jegyzetelni tudja, melléjük tudja menteni az eredeti PDF-et (vagy bármi más típusú dokumentumfájlt), és hivatkozni is tud rá, idézetként felhasználni, mégpedig több formátum szerint. A gyűjteményekbe be lehet illeszteni más forrásból beszerzett anyagokat is, vagyis túlléphet a felhasználó a csak ebben a katalógusban fellelhető anyagokon is. Ahogy mondtuk, a gyűjteményeket meg lehet osztani más SORIN felhasználókkal, akár úgy, hogy azt a másik használó megkapja (Import) vagy úgy, hogy a gyűjteményben a tulajdonos javításai is megjelenjenek (Clone). A gyűjtött tételeket jegyzetekkel és a hivatkozásokkal együtt exportálni lehet a Google Drive-ba (Google Docs dokumentumként).

A SORIN mostani (ill. első) verzióját már egy éve használják az egyetemen. Fél éven keresztül a Primo használói felülettel együtt jelent meg a könyvtár honlapján. 2019 júniusa óta a SORIN aztán már az egyetlen keresőfelület a honlapon (<https://library.stedwards.edu/>). Ebben az időszakban több ezer olvasó állított össze már magának gyűjteményt, azaz a felhasználók elkezdtek intenzíven dolgozni a szolgáltatásokkal. Az eddigiek alapján kimondható, hogy a projekt sikeresen indult. Meglepő módon, alig voltak panaszok, pl. a régi Primo „elvesztése” miatt: leginkább azt érte kritika, hogy az első verzióban a szűrőket nehéz volt megtalálni és mert a Boole-operátorokat nem tudták használni (ahhoz vissza kellett menni a Primo-hoz, amelyhez egy eléggé eldugott link vezetett a honlapon).

Következtetések

A projekt kétéves tapasztalataiból sokféle következtetés adódik. A korlátainkat is látni kell, s el kell fogadnunk azokat:

- API struktúra: miután a SORIN az ALMA rendszer ún. API-jaira épül, ha az érintett harmadik fél, mondjuk az ExLibris (az alaprendszer fejlesztője) vagy éppen a Google változásokat vezet be, akkor a SORIN lehet, hogy nem lesz működőképes. Már egyszer megtörtént, hogy az ExLibris változásokat vezetett be az API-knál és a fejlesztő csapat csak másnap tudta meg, így a SORIN egy darabig nem működött. Szerencsére pár óra alatt átprogramozta a csapat az API-kapcsolatot és a hiba elhárult.
- A megosztott gyűjtemény: a kezdettől szerették volna bevezetni a megosztott gyűjteménykezelést, mégpedig valós idejű változáskövetéssel. Ez sajnos bonyolultabbnak bizonyult, mint gondolták és még nincs is bevezetve, bár az már látható, megoldható a probléma.
- A következő szolgáltatások: ilyenkor hamar felmerül a kérdés, merre tovább, mi legyen a következő fejlesztés? A SORIN-t eredetileg az egyszerűsített felhasználói felületnek tervezték, erre szerettek volna optimalizálni. Nyilván, ha ez megvalósul, minden többedik funkció bepakolása szembe megy ezzel az eredeti céllal. Jöhetnek egyre partikulárisabb elvárások és ettől egyre bonyolultabb lesz az egész, végül a leváltott másikhoz jutunk el... Ez ilyenkor egy érdekes és előzőleg nem várt dilemmát vet fel: hogyan lehet gazdagítani az eszközt anélkül, hogy az egyszerismind bonyolultabbá is váljon közben? Lehet, hogy ez az út idővel járhatatlanná válik. Vagy szükséges lesz időnként a felhasználói felületet átgondolni és egy új felületen keresztül „megvédeni” az eredeti egyszerűséget, dacára a képességek növekedésének? Viszont ebben is van ellenmondás, ti. a megszokott és megtanult ökoszisztéma egyik előnyéről mondunk le, hogy már rutinná vált és ügyes szerszámként kezünkre áll.
- A SORIN ellenére ill. mellett is gyötrőn felmerült az a kérdés, a felhasználói felületek vonatkozásban is: mit kezdjünk azzal, hogy a felhasználók sokasága nem vesz tudomást a rendszereink cizellált tudásáról, sokszor nincs türelmük kiaknázni az anyag mélységét, a rendszer finomságait. Viszont, ha egyszerűsítünk, akkor az „lebutítást” is jelent. S ezt a problémát már nem is lehet föltétlen a „basic” és „advanced” gombokkal átugorni! Ez már felveti, hogy talán egészen más felhasználói felületek kellenek a jövőben, hiszen a fenti gond mellett a

dokumentum tömeg növekszik, a feltárása finomodik, s a rendszerekben rejlő lehetőségek szaporodnak. S valahol ott áll az olvasó, elbizonytalanodva, aki nem akar adatbázis specialistává válni, csak megmaradna kémikusnak és történésznek és a gondjai megoldását az intelligensebb felhasználói felülettől várja talán...

- A használók zöme ugyan boldogan vette tudomásul a SORIN szolgáltatásait, de észrevették, hogy sokakban egy csomó igény fel sem merül, sőt fogalmilag sem értik, nem is igénylik azokat: például azt, hogy a gyűjteményeket meglehetősen másokkal osztani, vagy, hogy magában a SORIN-ban lehet jegyzetelni stb. Így az, hogy ezeket fogalmi szinten és készség szinten is bemutassák és megértessék a felhasználókkal, ez nagy kihívás a felhasználóképzés különféle területein.
- Érdeemes megjegyezni, hogy a könyvtár két nagyszabású felhasználói tesztperiódust, egyben felmérést (User Experience Test) is végrehajtott az elmúlt évben, aminek következtében számos kisebb változtatást rögtön be is vezettek a rendszerben.

Tanulságok

Említettük a pozitív visszhangot, ami eléggé egyértelműnek tűnt. Ebből fakad azért néhány majdnem nyilvánvaló, de szerintünk rögzítendő tanulság is:

- Lehet és érdemes a felhasználó felületeket átgondolni és folyton újítani és javítani!
- Ami az ALMA API-k környezetében nem is olyan lehetetlen feladat, sem a programozása, sem pedig a teljes kivitelezése;
- A használók nagyon lényeges többsége nagy örömmel vette tudomásul az újítást és az eredményeket tudta is alkalmazni!
- A projekt nem várt következménye lett az is, hogy az egész könyvtári csapat sokkal érzékenyebb és kreatívabb lett a használói felületek problematikája kapcsán. A közösség felismerte, milyen kellemetlen és át nem gondolt felületeket ad olykor a kereskedelmi szoftvergyártás és egyben ráébredtek a lehetőségekre, s arra, hogy ezek gyorsan át is vihetők a valóságba!
- A könyvtáros kollégák sokkal empatikusabbak lettek a frusztrált olvasók iránt, s megértették, hogy ők a könyvtárat tartják felelősnek, mert nekik azokat a felületeket a saját könyvtáruk kínálja. Különösen nagy tapasztalat volt pl. az e-könyvek felhasználói felületeivel dolgozni, mert ezek nem csak csúnyák, s roppant nehéz használni azokat, de többnyire teljesen szükségtelenül bonyolultak is. Persze az olvasó ilyenkor nem a kiadót, sem nem az aggregátort, hanem csakis a könyvtárat tekinti felelősnek ezért...
- De a SORIN-projekt éppen a bizonyíték arra, hogy még egy központosított, teljesen felhő alapú óriásrendszer esetében is lehet ezen változtatni, azt kijavítani, vagy akár egészen új felületet építeni „eléje”.

Összegzés és további lehetőségek

A SORIN fejlesztése és sikeres bevezetése megmutatta, hogy az olvasóinknak valóban szükségük van egy a pusztán katalóguson túlmutató, megszemélyesíthető eszköztárra, ami bővebb lehetőséget ad, mint a pusztán keresés, leválogatás. A SORIN kísérlet rámutatott arra is, hogy ezt ma nem nehéz végrehajtani, sem a tervezést, sem a technikai lehetőségeket illetően, hisz a Saint Edward's Egyetem könyvtárában mindössze három

programozóval fejlesztették az egész rendszert, mindössze tucatnyi könyvtáros ötletelése és szakmai figyelme nyomán, egy magas szintű vezető projektmenedzselésével.

Talán a SORIN valódi értéke abban rejlik, hogy a könyvtár közösségnek hatalmas önbizalmat és élményt adott abban, hogy alapvető változást lehet végrehajtani az olvasóközönség kiszolgálásában, úgy hogy ebben a folyamatban a felhasználók és a készítők egy gyors visszacsatolású struktúrában dolgoznak. Megismerték a lehetőségeiket és azt, hogy kísérletezve és alkotó módon jóval közelebb lehet kerülni az aktuális olvasói igények jobb kielégítéséhez. Mégpedig abban az összefüggésben, hogy igen racionális tervezéssel összevonja a korábban szétszórt eszközökkel kielégített szolgáltatásokat és így az egész eszközkészlet jóval egyszerűbbé vált, miközben elkezdte lassan megtestesíteni *a könyvtárkatalógusba integrált olvasó-kutatói ökoszisztéma fogalmát*.

Beleképzelték magukat a kollégák a kutató helyzetébe. Hisz például a természettudományokban a munkafolyamatnak nem egy kulcsszakasza a laborokban történik, és ott jegyzetelni kell és az eredményeket összekötni a publikált irodalommal, amit pedig a könyvtár katalógusából kérdezzük le. Eddig is, több eszközzel tették ezeket és persze mindenki mással... Van abban is lehetőség, hogy a SORIN-t többféle közösségi médiával is össze lehetne kapcsolni. Ez utóbbi forгатókönyvben az olyan fele visszajelzéseket is lehetne alkalmazni, mint amilyenek a Mendeley vagy a ResearchGate stb. szolgáltatásokban már egy ideje üzemelnek: ti. az olvasó érdeklődésének megfelelő legújabb publikációk jelzése a SORIN-rendszerében. De az is egy lehetőség még, hogy a hasonló területen dolgozó kollégák összekapcsolódjanak a SORIN-által, nem beszélve a tanár és diák és/vagy diákcsoport szakirodalommal összefüggő kapcsolódásairól.

Végül egy fontos mozzanat: trendnek látszódik, hogy a mai tudományos irodalom mind jobban elfordul a hagyományos publikációktól, amiket a könyvtár gyűjt. Egyszerűen a tudományos irodalomnak, a forrásoknak és adatoknak vannak más disszeminációs terei is. (Néha könyvtáros szemmel nézve nem is túl jól és precízen előkészítve és prezentálva.) Mindennek eredményeképpen a tudományos munka fókuszja sokszor kikerül a könyvtárból vagy a könyvtár hatóköréből. Ezt a növekvő részt az itt említett módokon pl. ún. linked data-val be lehetne fedni, olyanféle eszközökkel, mint a SORIN. Egyszerűen azért, mert a könyvtár a szakirodalmi rendszerhez kapcsolódó ökoszisztémájával olyan kényelmes felületet kínálna a munkához, amit nem lehet, nem érdemes figyelmen kívül hagyni. Ha ez a művelet sikerülne, pl. a pre-pub /pre-print világot megint be lehetne kötni vagy vissza lehetne édesgetni a könyvtárba, ha csak virtuálisan is.

Látható, a SORIN a maga konkrétságán túlmutató kísérletként is felfogható. Egy olyan kísérletnek, amely bebizonyította, hogy hogyan és mennyire lehet az integrált katalógusok API-jaira újabb és más felületeket építeni, a régieket megváltoztatni és az olvasói érdekében optimalizálni. Lehet, hogy a SORIN még ebben gyerekcipőben jár, de talán példáján okulva más könyvtár is lát ebben fantáziát, hogy elgondolja a rossz, rendezetlen, hiányos és bonyolult felhasználói felületein módosít, a saját elvárásainak megfelelően átdolgozza azokat.

Ehhez a mai olvasók és felhasználók „ökoszisztéma ínsége” kitűnő terepnek kínálkozik, hogy megmutassuk, egy egyszerűbb, hatékonyabb katalógus körül, egy jól belakható, megszemélyesíthető közeget tudunk adni azoknak, akik munkakörnyezetül szívesen választják könyvtárunk mindig kéznél lévő online katalógusát, hogy ebben leljék föl kedvenc digitális ökoszisztémájukat is.